

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Eleri Jorro

VÕRU PRONOOMENI *UMA* ÜHILDUMINE PÕHJAGA

Bakalaureusetöö

Juhendaja PhD Helen Plado

Tartu 2016

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Võru keel ning eesti keele mõju sellele.....	6
1.1. Võru murre ja võru keel	6
1.1.1. Võru keele erijooni.....	7
1.1.2. Võru keelerühmad	8
1.2. Eesti ühiskeele mõjud võru keelele	9
2. Mis on ühildumine?.....	12
2.1. Ühildumise ülesanded	12
2.2. Ühildumiskategooriad	13
2.3. Varasemad käsitlused eesti ja võru keele adjektiivatribuudi (sh pronoomeni <i>oma</i>) ühildumisest	15
3. Uurimismaterjal.....	16
3.1. Kasutatud korpused	16
3.2. Andmestik	17
3.2.1. Eesti murrete korpus.....	17
3.2.2. Võru ja seto kirjakeele korpus.....	18
3.2.3. Võro ja seto suulise keele korpus	18
3.3. Märgeandatud jooned.....	19
4. Käändeühildumine	20
4.1. Eesti murrete korpus.....	20
4.2. Võru ja seto kirjakeele korpus.....	25
4.3. Võro ja seto suulise keele korpus	30
4.4. Käändeühildumise kokkuvõte	32
5. Arvuühildumine	34

5.1. Eesti murrete korpus.....	34
5.2. Võru ja seto kirjakeele korpus.....	35
5.3. Võro ja seto suulise keele korpus	36
Kokkuvõte	38
Kirjandus	40
Agreement of Võro pronoun <i>uma</i> 'own' with the main noun. Summary	42

Sissejuhatus

Uurimistöö eesmärgiks on analüüsida täiendina esineva võru pronoomeni *uma* ühildumist põhjaga ning võrrelda *uma* kasutust ja ühildumist traditsioonilises ja tänapäevases võru keeles.

Kuigi traditsiooniline keel, mis võetakse lähtekohaks, on kõnekeel, võrreldakse sellega nii tänapäevast (toimetatud) kirjakeelt kui ka (toimetamata) suulist keelt. Uurin, kas *uma* ühildumine põhjaga on järjepidev ning kas tänapäevases keeles võib võrreldes traditsioonilise keelega näha muutusi.

Töö uurimisküsimused on järgnevad:

- kas ühildumine on absoluutne nii arvus kui käändes?;
- kas vaadeldavates allkeeltes esineb ühildumise osas erinevusi?;
- kas tänapäevases võru keeles on eesti ühiskeelega tugeval mõjul ühildumist vähem kui traditsioonilises võru keeles?;
- kui ühildumist on jäänud vähemaks, siis mis positsioonides on see säilinud ja mis positsioonides on kadunud?

Võru asesõna *uma/oma* ühildumist põhjaga pole uuritud. Samuti pole varasemaid uurimusi üldiselt pronoomenite kongruentsist võru keeles. Laiemalt ühildumist on aga eesti keeles uuritud, näiteks adjektiivatribuudi ühildumine põhjaga (Nurkse 1937).

Rein Nurkse (1937) on varasemalt uurinud adjektiivatribuudi ühildumist põhjaga raamatus „Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keeles“, atribuudi ühildumist põhisõnaga on uurinud varasemalt ka Kristi Leepere (2011) oma bakalaureusetöös „Atribuudi ühildumine põhisõnaga Hiiumaal“. Eesti kirjakeele ühildumisega on enim tegelenud Mati Erelt, kellele eesti kirjakeele osas ka toetun.

Uurimismaterjali kogutakse kolmest korpusest: eesti murrete korpus, võru ja seto kirjakeele korpus (Uma Lehe tekstid) ning võro ja seto suulise keele korpus. Võrreldakse *uma* ühildumist eri korpustes. Uuritakse, kas võrreldes traditsioonilise võru keelega, mida esindab siinses uurimuses eesti murrete korpuse materjal, on

tänapäevases võru keeles ühildumist vähemaks jäänud ning kas see võib olla mõjutatud eesti ühiskeelest.

Bakalaureusetöö on jagatud viieks peatükiks, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimene peatükk kirjeldab võru keelt ning eesti keele mõju sellele. Siin tutvustan lähemalt võru keelt, selle erijooni ning keelerühmi. Teises peatükis kirjutan, mis on ühildumine, tutvustan selle peamisi ülesandeid ning toon välja ühildumiskategooriad. Kolmas peatükk on uurimismaterjali kohta. Nimetan korpuseid, mida kasutan ning kirjutan neist lähemalt. Samuti toon välja korpuste andmestiku mahu. Neljandas peatükis analüüsin käändeühildumist. Kirjeldan eesti murrete korpuse, võru ja seto kirjakeele korpuse ning võro ja seto suulise keele korpuse käändeühildumist ning võrdlen eri korpustest selgunut omavahel. Viiendas peatükis analüüsin arvuühildumist. Vaatlen, kui palju esineb näiteid ühildumises ning ühildumatuses.

1. Võru keel ning eesti keele mõju sellele

1.1. Võru murre ja võru keel

Võru kõnepruuki võib pidada nii võru keeleks kui ka võru murdeks. Tegelikult pole mõtet selle üle vaielda, sest olemas on mõlemad, nii keel kui murre. Kasak (1998: 18) defineerib võru keelt järgnevalt: „Võro keel on lõunaeeesti hõimumurrete ja lõunaeeesti kirjakeele järeltulija, mis toetub oma allkeeltele ning tema eksistentsi muudab tegelikuks kasutamise, õpetamise ja õppimise võimalust pakkuva keelestandardi kujunemine“. (Kasak 1998: 13, 17–18)

Võru keele all mõistetakse tänapäeval lõunaeeesti piirkonnale iseloomulikku võru kirjakeelt ja sellel baseeruvat võru ühiskeelt. Võru ühiskeel toetub aga enamasti traditsioonilisele Võru kohamurdele. Võru murret käsitatakse ajaloolise Võrumaa ja selle naaberladel kasutatavat kõnepruuki oma murrakutega. (Iva 2007: 19–21)

Murde all mõeldakse sageli talupoeglikku, ebastandardset ning madalama staatusega keelepruuki. Põhiliselt seostub see maatööliste ja -inimestega. Ka mõistetakse murdeid kui maailma eri kohtadest pärit keelekujusid, millel puudub oma kindel kirjaviis. Mõned lingvistid arvavad, et murre ja keel erinevad selle poolest, et murdel on piiratum sõnavara kui keelel. Samuti võib murdel puududa mõni sõnavaravaldkond. (Tender 1996: 643) Siinses bakalaureusetöös kasutan edaspidi terminit *võru keel*.

Võru keelt räägitakse Kagu-Eestis ajaloolisel Võrumaal, kuhu kuulub kaheksa kihelkonda (Kanepi, Urvaste, Karula, Hargla, Rõuge, Põlva, Vastseliina ja Räpina) ja lisaks setode ala. Varasemalt on võru keelt kõneldud ka Kraasna (Venemaa), Leivu (Läti) ja Lutsi (Läti) keelesaartel. (Keem, Käsi 2002: 5) Võru põhja- ja läänenaabrid on Tartu murde kõnelejad, idanaabrid on setod. „Lõunas ja idas on Võru murde piir läänemeresoome keeleala kagupiiriks, mis puutub kokku läti ja vene keelealadega“ (Pajusalu jt 2009: 180). Ajaloolises mõttes on võru keel arhailisim, puhtaim lõunaeeesti keelekuju. (*Ibid.*)

1.1.1. Võru keele erijooni

Võru murdes on rohkem flekteerivaid muutemalle kui teistes eesti murretes. Samuti on võru sõnavaras palju iidset läänemeresoomelikkust. Rohkelt laene on balti, slaavi ja germaani keeltest. (Pajusalu jt 2009: 181) Kõige tähelepanuväärsem võru keele erijoon on kõrisulghääliku ehk larüngaalklusiili eksistents. Selle tähistamiseks kasutatakse tänapäeval ka *q*-tähte, näiteks *kastõq* ‘kaste’. Larüngaalklusiil on ka mitmuse tunnuseks, nt *latsõ-q* ‘lapsed’. Oluline on selle juures kõrisulghääliku lausefoneetiline assimilatsioon ehk sarnastumine. See tähendab, et „kui lause keskel katkehäälikuga lõppevale sõnale järgneb täishäälikuga algav sõna, siis kõrisulghäälikut ei hääldata: *latsõ omma `ussaiah*“). (Keem 1997: 5–6)

Võru keelele on omane kaashäälikute peenenemine ehk palatalisatsioon. Näiteks esineb see *i*-tüvelistes sõnades: *kot't*, *pak'k*. (Keem 1997: 6)

Tähtsaks erijooneks on peetud ka vokaalharmoniat ehk täishäälikute kokkukõla – järgsilpide täishäälikud sõltuvad esisilpide täishäälikust. Tavapärasteks näideteks on *ä*-harmonia: *häbendämä*, *käperdämä*, *värisämä*, ja *ü*-harmonia: *sündümä*, *süküiss*, *küttümä*. Siinjuures on oluline eesvokaalsus (*i*, *e*, *ä*, *ö*, *ü*) ja tagavokaalsus (*a*, *o*, *u*). Kui esisilbis on eesvokaal, on ka järgsilpides eesvokaal; kui aga esisilbis on tagavokaal, on ka järgsilbid tagavokaalsed. *Õ*-harmonia valdkonda kuuluvad tagavokaalsed sõnad: *latsõkõnõ*, *`varblasõlõ*, *kahrulõ*. (Ibid.: 6–7)

Morfoloogias on võru keelele iseloomulik esimese ja teise silbi piiril konsonantide geminatsioon, näiteks *mäke* ‘mäge’, *räpän* ‘rebane’. Võru keeles on toimunud käänete kokkulangemisi, näiteks olev ja seesütlev kääne täidab sama funktsiooni (*latsen* ‘lapses, lapsena’). (Pajusalu jt 2009: 183)

Tabelis 1 on välja toodud Võru pronoomeni *uma* käändeparadigma ainsuses ja mitmuses.

Tabel 1. Võru pronoomeni *uma* käänamine

	Ainsus	Mitmus
Nominatiiv	uma	umaq
Genitiiv	uma	ummi
Partitiiv	umma	ummi
Illatiiv	umma	ummi(he)
Inessiiv	umah, uman	ummih, ummin, umin, umih
Elatiiv	umast	ummist, umist
Allatiiv	umale, umalõ	ummilõ, umilõ, ummile, umile
Adessiiv	umal	ummil, umil
Ablatiiv	umalt	ummilt, umilt
Translatiiv	umass, umas	ummiss, ummis, umiss, umis
Terminatiiv	umani	ummini, umini
Essiiv	umah, uman	umih, umin; ummih, ummin
Abessiiv	umalda	ummilda, umilda
Komitatiiv	umaga	ummiga, umiga

1.1.2. Võru keelerühmad

Võru keel jaotub neljaks rühmaks: põhjarühm, läänerühm, lõunarühm ja idarühm. Lisaks Seto on murrakurühm, mis puutub kokku ka minu tööga. Need rühmad jaotuvad omakorda murrakuteks, millest tuleb juttu järgnevatel lõikudel.

Põhjarühma kuulub kolm võru murrakut: Põlva, Räpina ja Kanepi. Põlva murrak on neist kõige vanem. Ainus Kagu-Eesti kihelkond muinasajast on Põlva. Põlva murrak on keeleliselt lähedane idarühmale, näiteks rohke *h*-esinemuse tõttu. (Keem, Käsi 2002: 13) Räpina murrakus on suudetud hoida alles väga vanu võru keele jooni, näiteks sõnalõpuline *h* on säilinud *murõh*. Kanepi murrak on jätnud vanapärase mulje, kuid on siiski võru keelele iseloomulik. (Keem 1997: 11–12)

Läänerühma kuulub kaks kihelkonda: Karula ja Urvaste. Nendes on olnud kõige kehvemad arhailise võru keele alalhoiutingimused. Kuna Karula kihelkonda on tihti laastatud, on sellele iseloomulik segakeel (läti ja eesti keele mõjul) oma eriarengutega. Näiteks on tähelepanu all muutevormide topeltlõpud: *ollisi* ‘oli’. Samuti seesütleva *n*-i

asemel *l*: *kotul* ‘kodus’. Urvaste on samuti segaala. Näiteks on Urvastele omane kõrisulghääliku assimileerumine järgneva sõna algustähega: *ärl läts* ‘läks ära’. (*Ibid.*: 13–14)

Lõunarühma kuulub samuti kaks kihelkonda. Need on Hargla ja Lääne-Rõuge. Keeleliselt on huvitavam Hargla, mida peetakse vanapäraseks murrakuks. Keeleuurijad on imestanud mõne sõnarühma üle, mis on vormilt vanaaegsemad kui on Kagu-Eestis varasemalt keelejuhtide poolt kirja pandud. Näiteks Harglas *karhh* ‘karu’, Kagu-Eestis muidu *kahr*. Lääne-Rõuges on üsna tavaline võru sõnavara. Tähelepanu on eelkõige alaleütleva ületaotlusel. Alaleütlev on enamasti sisseütleva asemel: *Võrulõ*, *Rõugõlõ*, *Tartulõ*. (*Ibid.*: 16–18)

Idarühma kuulub kolm murrakut. Need on Ida-Rõuge, Vastseliina ja Seto. Neis murrakutes on palju ühiseid tunnuseid. Näiteks *h* ja geminatsiooni suur esinemus. „Rõuge murrakus võib tähendada mõningaid erinevusi lääne- ja idaosa vahel.“ Läänes on rohkem *i*-lõpuliste diftongide assimilatsiooni, pika vokaali lühenemist *h* ees ja ka häälikumuutus *o > u* järgsilpides. Vastseliina ja Seto murrakud on sarnased. Neil on ühiseid eriarenguid. (Keem, Käsi 2002: 21–22) Idarühmale on omane *he*-sisseütlev, näiteks *kerikohe* ‘kirikusse’, *Petserehe* ‘Petserisse’. (Keem 1997: 19)

Seto murrakurühm asub kõige kagupoolsemal murdealal. Selle ala keele morfoloogia ja fonoloogia on mõjutatud vene murretest. Erinevused võru ja seto murrete vahel on peamiselt häälduspõhised, mõningal määral ka sõnavormides. Vahet saab näiteks teha sellistes sõnades: võru keeles *häste* ‘hästi’, setodel *hõste*. Setos on väga tugev *h*, näiteks *külh* ‘küll’. Sõnavarale on iseloomulik rohke vene laensõnade kasutus, nt *hiitra* ‘kaval’, *tsasson* ‘külakabel’. (Pajusalu jt 2009: 187, 189)

1.2. Eesti ühiskeeles mõjud võru keelele

Kõik keeled on pidevas muutumises. Sellest pole kõrvale jäänud ka võru keel. Keele muutumine on loomulik protsess, mis lähtub eelkõige keelest ja selle kasutusest. Muutumise kiirust võivad mõjutada ka välised tegurid. Võru keelt on palju mõjutanud eesti keel, mis on võru aladel kaua valdav olnud. Põhjus on tingitud tihedatest

kontaktide võrgustikust – samaaegselt ollakse nii võrukesed kui eestlased. Just keele kaudu defineerivad võrukesed oma identiteeti. (Iva 2002: 84)

Triin Iva (2002: 84) on uurinud 1999. aastal toimunud Kaika suveülikooli 14 võrukeelsete ettekannete lindistusi. Tema uurimus põhineb selliste inimeste keelel, kes oma igapäevatoos kasutavad võru keelt ja tegelevad sellega. Nad on tihedalt seotud võru keele alal hoidmise, selle arendamise ning populariseerimisega. Uurimusest selgus, et eesti ühiskeeles mõjud esinevad nii süntaksi-, morfoloogia- kui ka häälikutasandil. Muutunud on isegi võru keelele omased tunnused: vokaalharmoonia, tüvegeminatsioon ning palatalisatsioon. (Iva 2002: 84–85)

Ettekannetest selgus, et üldiselt võeti üle tüvede järelliiteid, mitte sõnu ise. Eesti ühiskeeles mõjutuste tõttu omandatakse tüvesid ka eestipäraste tunnustega, näiteks *ühendäda*. Ühiskeeles mõju on samuti näha vokaalharmoonia ebajärjekindlas kasutuses. Sageli ei kohandata eesti keelest võetud sõnu võru keele iseloomulikku häälikusüsteemi, näiteks *edendada*. Tihti puudub ka *i*-tüvelistes sõnades palatalisatsioon (*pluss*, *probleem*) ning kõrisulghäälik **h*- ja **k*-lõpuliste kahesilbiliste sõnade nimetavas käändes: *murrõ pro murrõq*. (Iva 2002: 85)

Süntaktiliselt ilmneb eesti ühiskeeles mõju tegusõna *olõma* kasutusel. Verbi kolmas pööre on eesti keeles ainsuses ja mitmuses samasugused (*tema on – nemad on*), kuid võru keeles need erinevad: *timä om/um – nimäq ommaq/ummaq*. Kadumas on ka võru keelele omane inessiivilõpuline olev kääne. Nagu eesti keelele omane, siis on nüüdseks võru keelele omane samuti *na*-lõpuline olev kääne, näiteks *oll' tunnustõt nii `tiidläsenä ku kiranikuna*. (Iva 2002: 85–86)

Eesti ühiskeelest võtab võru keel üle kõige lihtsamini morfoloogilisi tunnuseid. See on põhjustatud kahest aspektist: sarnasus kahe keele struktuuriga ning tihedate kontaktidega. Ühiskeeles ning võru keele kasutus on üha enam sarnastumas. Juurde on tulnud eesti ühiskeelest uusi jooni ning Võrumaal on kasutusel segakeel. Suveülikoolis tuleb esile haritlaste hulgas ühtlustunud keel, kus esineb ka vanapäraseid ja murdelisi erijooni. Seega on tekkimas võru ühiskeel. (Iva 2002: 86–87) Võru ühiskeeles teket on näidanud ka Mari Mets (2004), kes on uurinud võru kõnekeeles *nud*-kesksõna

varieerumist. Tema näitas, kuidas on muutunud vanad kohalikud keelekujud, ning leidis, et need keelekujud taanduvad, aga nende asemele tekib lõunaeesti ühiskeel. Seega toimub nimetatud lõunaeesti ühiskeeles lihtsustamine, mis avaldub morfoloogiliselt muutelõppude ja tunnuste ühtlustumisega. (Mets 2004: 657)

2. Mis on ühildumine?

Ühildumine kui nähtus on vormistusviis, kus ühe moodustaja kategooria kopeeritakse sellega seotud ühilduvas moodustajas (Erelt 2000: 180). Ühildumine ehk kongruents on lingvistikas levinud nähtus, mis eksisteerib enamikus (75%) maailma keeltes. Eesti keeles ühildub tavaliselt täiend põhisõnaga, näiteks *maitstva+s hamburgeri+s*, kus täiendiks on omadussõna ning põhisõnaks, millega täiend ühildub, nimisõna. (Karlsson 2002: 191) Ühildumise juures on oluline kahe erineva sõnaliigi (näiteks substantiivide ja adjektiivide) sobitamine. (Corbett 1999: 12).

Kongruents on eraldi nähtus, mille üle on arutletud vaid vähesel määral, seetõttu ei saa ükski süntaksiteooria seda vältida. Ühildumist on määratletud kui ühe moodustaja grammatiliste kategooriate jälgendamist teise moodustajaga, mis on süntaktiliselt ja anaforselt (algkorduseliselt) seotud esimesega. Eesti keeles ühildub omadussõnaline täiend põhinimisõnaga nii käändes kui arvus, näiteks *suur-te-st maja-de-st*, kus *-te/-de* näitavad mitmuse tunnust ning *-st* ühist elatiivi lõppu. (Erelt 1999: 7–8)

Mõnedes maailma keeltes on ühildumine valdav, samal ajal kui mõnes keeles see puudub. Vaatamata paljudele uuringutele on ühildumine endiselt mõistatuslik ning salapärane. (Corbett 2006: 1)

2.1. Ühildumise ülesanded

Ühildumise peamine ülesanne on näidata, millised on lauseliikmete suhted. Näiteks tegusõna pöördelõpp annab teavet tegija kohta. Omadussõnaline täiend nimisõna ees annab infot aga põhisõna käände, arvu ja soo kohta. (Karlsson 2002: 195) Ühildumise keeliseks ülesandeks on seega sõnade koondamine ühte kindlasse rühma. (Nurkse 1937: 10)

Kongruentsiga viidatakse sageli ühele ja samale keelevälisele referendile ning see aitab mõista, mis on sõnumi kõige tähtsamad referendid. (Karlsson 2002: 195)

Karlsson (2002: 195) on välja toonud veel ühe olulise ühildumise ülesande: „Ühildumine suurendab teate liiasust ja aitab seega kaasa paremale arusaamisele ka

halvemates suhtlussituatsioonides. Ühildumine on „morfosüntaktiline koartikulatsioon“ või „assimilatsioon“ ja on võrreldav foneetilise assimilatsiooniga.“

2.2. Ühildumiskategooriad

Kõige üldisemate ühildumiskategooriate hulka kuuluvad sugu, arv, kääne, isik ja omamine ehk possessiivsus. Eesti keeles esineb neist arvu-, käände- ja isikuühildumine. Possessiivsusühildumine on eesti keelest praeguseks kadunud. Sooühildumine eesti keeles puudub, kuid on iseloomulik näiteks vene keelele.

Sooühildumine on kõige tavapärasem ühildumise kategooria. Paljudes keeltes jagunevad nimisõnad klassideks, mis on ka sooühildumise alus. Sugu avaldubki lauses peamiselt sooühildumises. Sooühildumisele allub eelkõige adjektiiv, mis võib olla kas kontrollija atribuut (*karvane koer*) või toimida lauses predikatiivina (*Koer on karvane*). (Karlsson 2002: 192)

Eesti keeles sooühildumist ei esine. Kõige tüüpilisem sooühildumine on omane vene keelele:

- (1) *Bol's-**oj** avtomobil'* 'suur auto' (meessugu)
- (2) *Bol's-**aja** mašina* 'suur auto' (naissugu)
- (3) *Bol's-**oe** taksi* 'suur takso' (kesksugu)

(Corbett 1999: 12)

Omadussõna muutub vastavalt nimisõna soole. Näites (1) on adjektiivi lõppu *-oj* kasutatud seetõttu, et substantiiv *avtomobil* on meessoost. Sama süsteem kehtib ka naissoo (2) ja kesksoo (3) näidete puhul. (Corbett 1999: 12–13)

Käändeühildumine näitab, et täiend on samas käändes kui põhi. Traditsiooniline grammatika sisaldab tihti käändeühildumist võrdväärsena ülejäänud ühildumistunnustega. Lähemalt uurides selgub, et käändeühildumine on mõnevõrra teistsugusem. See tähendab, et nimisõnafraasi ja selle täiendi suhet ei peeta vastastikuseks seoseks, sest põhi määrab laiendi vormi, kuid laiend põhja ei määra.

Venekeelses fraasis *v nov-om avtomobil-e* 'uues autos' on adjektiiv ja noomen samas käändes. Antud nimi- ja omadussõna on samas käändes, sest põhi määrab laiendi vormi. (Corbett 2006: 133)

Arvu- ja käändeühildumine on lausetes tihti ühinenud, eesti keeles on eristunud tavaliselt morfeemitasandil (Karlsson 2002: 193). Omadussõnaline täiend ühildub tänapäeva eesti keeles põhjaga arvus, nt *kallile emale, kalli-te-le ema-de-le*. Käändeühildumist ei esine terminatiivi, essiivi, abessiivi ning komitatiivi puhul. Varem on eesti keeles jäänud nende käänete puhul täiend tihti ainsusesse ehk ei ole ühildunud ka arvus. Arvu- ja käändeühildumine on puudunud veel allatiivis. Arvuühildumist pole esinenud varasemalt ka genitiivis. Varem on võidud öelda näiteks *valge varestega, külma ilmade*. (Erelt 2000: 182)

Kui sooühildumine on kõige tavapärasem ühildumisnähtus, siis **isikuühildumine** on teine levinuim ühildumiskategooria. Isikuühildumise kontrollija on grammatiline subjekt. Eesti, soome ja vene keeles on isikuühildumine ainsuse ja mitmuse 1.–3. pöördes. See tähendab kuue grammatilise isiku tegusõna pöördelise vormi ühildumist. Isikuühildumise valdkond on laiem eesti ja soome keeles. Soome keele eituse puhul on aga ühildumist rohkem kui eesti keeles; eesti keeles eitussõna ei ühildu grammatilise subjektiga, kuid soome keeles ühildub; nt *ee mina, sina, tema, meie, teie nemad ei tule*, *vrđ sm minä en tule, sinä et tule, hän ei tule, me emme tule, te ette tule, he eivät tule*. (Karlsson 2002: 194)

Karlsson (2002: 193–194) on kirjutanud **possessiivsusühildumise** kohta, et kui omand on ühildumissuhete objektiks ning kontrollija on omaja, siis mõeldakse selle all possessiivsusühildumist. Soome keeles näiteks *minun äiti+ni* 'minu ema+minu', *sinun äiti+si* 'sinu ema+sinu', *hänen äiti+nsä* 'tema ema+tema'. Eesti keelest on selline nähtus kadunud, kuid on iseloomulik näiteks uurali, türgi ja bantu keeltele (Karlsson 2002: 193–194).

Siinne bakalaureusetöö käsitleb arvu- ja käändeühildumist.

2.3. Varasemad käsitlused eesti ja võru keele adjektiivatribuudi (sh pronoomeni *oma*) ühildumisest

Pronoomen *oma* kuulub nimisõnafraasi täiendina adjektiivatribuutide hulka. Eesti keeles ühilduvad adjektiivatribuudid *oma* põhjaga üldiselt arvus ja käändes. Pronoomeni *oma* ühildumine ei ole aga täielik. Eesti keele grammatika kohaselt võib possessiivpronoomen *oma* esineda lauses nii ühilduvana kui muutumatu eestäiendina. Tihti esineb *oma* muutumatuna, näiteks *Ta oli kole oma vihas*. (EKG II: 118–119) Peamiselt ja ka kirjakeele normi järgi ühildub *oma* üksnes kinnisühendites, näiteks *omal viisil*, *omal soovil*, *omast kohast*, *omal käel*, *omast käest*. Kongruentsi võib reaalses kasutuses esineda siiski ka mõnedel teistel juhtudel, näiteks *Artur Lemba jäi omas loomingus kord võetud ja omandatud põhimõtetele kindlaks elu lõpuni*. (Erelt 1999: 42)

Pronoomeni *oma* ühildumist põhjaga esineb ka eesti murretes. Kristi Leepere bakalaureusetööst on näha, et lääne murdes (Hiiumaal) pronoomen *oma* ühildub põhjaga. Ühildumatust on ainult ühel juhul seesütlevas käändes *oma`kurssis*. (Leepere 2011: 35)

Adjektiivatribuudi *uma* ühildumist võru keeles siiani põhjalikumalt käsitletud ei ole, võib leida vaid näiteid eesti keele täiendi ühildumise (Nurkse 1937) ning võru keele (nt Keem 1997) käsitlustest. Nurkse (1937) on atribuudi *uma* ühildumise kohta võru keeles esitanud järgmised näited: *umale meelele* (Plv), *umale mihele* (Har), *umale vanale lellile* (Har), *umale pojale* (Har). Ka on toodud üks ühildumatuse näide: *uma ezäle* (Plv). Mitmuse ühildumisest on samuti üks näide: *umele latsile* (Plv). (Nurkse 1937: 41–42) Hella Keem toob possessiivpronoomeni *uma* kohta välja samuti mõned näited ühildumisest: *egäl ütäl umak kirbuk küle all*; *umast`tõrdust*; *umma koto*. (Keem 1997: 40) Esitatud näidetest võib järeldada, et võru keeles pronoomen *uma* üldjuhul ühildub põhjaga käändes ja arvus.

3. Uurimismaterjal

3.1. Kasutatud korpused

Uurimismaterjal pärineb kolmest korpusest:

- eesti murrete korpus, nii Võru kui ka Seto¹;
- võru ja seto kirjakeele korpus (Uma Leht)²;
- võro ja seto suulise keele korpus³.

Vanemat ja traditsioonilist keelt esindab murdekorpuse materjal, tänapäeva toimetatud kirjakeelt aga võru ja seto kirjakeele korpus ning suulist keelt võro ja seto suulise keele korpus. Nende korpuste valik annab võimaluse võrrelda keelekasutust eri aegadel. Lisaks saab võrrelda, kas tänapäevane toimetatud kirjakeel ja suuline keel erinevad üksteisest märgatavalt või vaid vähesel määral.

Eesti murrete korpus on elektrooniline andmekogu. See sisaldab kõigi eesti murrete originaalmurdetekste. Lindistused on tehtud peamiselt 1950ndatest 1970ndateni, enim lindistusi pärineb 1960ndatest. Korpuse peamine eesmärk on teha uurijatele elektrooniliselt kättesaadavaks võimalikult täpselt litereeritud murdematerjalid. Eesti murrete korpus jaguneb kolme murderühma: põhjaeesti, kirderanniku ning lõunaeesti murderühm. Murderühmad aga jagunevad murreteks. Näiteks jaguneb lõunaeesti murderühm Tartu, Võru, Mulgi ja Seto murdeks. (Lindström 2015: 2–3) Eesti murrete korpus koosneb seitsmest erinevast alajaotusest, mille valikutest kasutan morfoloogiliselt märgendatud tekstide veebipõhist andmebaasi.

Võru ja seto kirjakeele korpuse eesmärgiks on „ette valmistada võru ja seto keelele keeletehnoloogilise toe loomist läbi võru ja seto keeleressursside koondamise ja süstematiseerimise ühtseks keelekorpuseks“ (Iva 2014: 75). Korpusele on lisatud veel võru ja seto ajakirjandustekstide osa, näiteks ajalehe Uma Leht ning Setomaa elektrooniliste arhiivide sisu. Lisaks on olemas võru kirjakeele allikate osa, mis on Võru

---

¹ <http://www.murre.ut.ee/mkweb/>

² <http://www.murre.ut.ee/otsing/voru.php>

³ <http://www.keel.ut.ee/voru/>

Instituudis säilitatud (elektroonilised õpikud, ilukirjanduse tekstid). (Iva 2014: 75–76)
Oma bakalaureusetöös kasutan Uma Lehe tekste.

Võro ja seto suulise keele korpus on võru ja seto keelekorpuse allkorpus. Suulise keele allkorpuses on peamiselt heli- ja videosalvestised ning nende litereeringud ettekannete, intervjuude ja võru- ja setokeelse spontaanse kõne põhjal. Korpust täiendatakse pidevalt. Suulise keele korpuse kõikidest salvestistest on litereeritud umbes 121 000 sõna. Antud korpus on mõeldud kasutamiseks ainult teaduslikel eesmärkidel. Seetõttu on ligipääs piiratud parooliga.⁴

3.2. Andmestik

Analüüsitava materjali hulgas on kolme korpuse peale kokku 590 lauset. Tabelist 2 on näha, et kõige enam pärineb materjali võru ja seto kirjakeele korpusest 354 lausega. Eesti murrete korpuses on lauseid 203 ning kõige väiksema mahuga materjal on 33 lausega võro ja seto suulise keele korpuses.

Tabel 2. Analüüsitavate lausete arv kolmes korpuses

KORPUS	LAUSETE ARV
Eesti murrete korpus	203
Võru ja seto kirjakeele korpus	354
Võro ja seto suulise keele korpus	33
KOKKU	590

3.2.1. Eesti murrete korpus

Eesti murrete korpusest tegin otsingu märksõna *oma* järgi. Murretest valisin *võru* ja *seto*. Kasutasin korpuses ainult üht märksõna, *oma*, kuna tulemused tulid automaatselt ka võrukeelse *uma* kohta. Kokku oli tulemusi 320, millest 168 pronoomenit ühildub põhjaga, ühildumatust esineb 10 korral ning osalist ühildumist leidub komitatiivi käändes 25 näite puhul. Ülejäänud 117 juhtu jäid välja, kuna pronoomen ei esinenud seal täiendina.

⁴ <http://wi.ee/et/tegemised/keelekorpus/>. Vaadatud 01.04.2016.

Eesti murrete korpuses on larüngaalklusiil märgitud *q*-tähe abil. Lisaks on korpuses märgitud juhud, kus larüngaalklusiil on järgmise sõna alguskonsonandiga assimileerunud. Mitmuse nominatiivi puhul on siinses töös loetud ühilduvaks mõlemal moel märgitud larüngaalklusiiliga täiend *uma* (nt *umaq~umal latsõq*).

3.2.2. Võru ja seto kirjakeele korpus

Võru ja seto kirjakeele korpusel kasutan Uma Lehe materjale. Korpusel otsisin ainsusliku märksõna *uma* järgi. Vasteid tuli 3043, neist 2084 vastet ühildus ning 165 ei ühildunud või ühildusid osaliselt. Ülejäänud 794 juhul ei esinenud *uma* täiendina. Mitmusevorme otsisin märksõna *ummi* ja *umi* järgi. Sel juhul tuli vasteid kokku 420, millest 178 ühildus ning 85 vastet ei ühildunud või ühildusid osaliselt. Ülejäänud 157 juhtu ei esinenud täiendina.

Kuna andmestik oli väga mahukas, siis analüüsisin vaid osa lausetest. Kõikidest ainsuslikest ühilduvatest fraasidest võtsin analüüsi 159 lauset. Tegin materjalist juhusliku valiku, kuid seejuures jälgisin, et kõik materjalis esinevad käänded oleksid esindatud. Kõige enam materjali oli ainsuse genitiivis (992 lauset), millest analüüsitavaks jäi 21 lauset. Ühildumatuse näiteid ainsuse kohta jäi alles 17 ning osalise ühildumise näiteid jäi 50. Mitmuse puhul jäi lauseid, kus *uma* põhjaga ühildus, materjali 88 (178st) ning lauseid, kus *uma* põhjaga ei ühildunud, 40 (85st).

Võru ja seto kirjakeele korpusel ei märgita larüngaalklusiili üldiselt *q*-tähe abil, kuid leidub üksnes paar näidet *q*-tähe märkimist mitmuses. Seega ei ole enamasti võimalik mitmuse nominatiivi puhul näha, kas arvuühildumine esineb või mitte.

3.2.3. Võro ja seto suulise keele korpus

Võro ja seto suulise keele korpusel otsisin tulemusi sõna *uma* kõikides käänetes eraldi. Näiteks ainsuse partitiivis *umma* või mitmuse nominatiivis *umaq* jne. Vastuseid tuli kokku 83, millest ühildus 23 ning ei ühildunud 5. Osalist ühildumist leidis 5 komitatiivi käände näidetes. Ülejäänud näidetes ehk 50 juhul ei esinenud *uma* täiendina.

Võro ja seto suulise keele korpusel on larüngaalklusiil märgitud *q*-tähe abil.

Antud korpuses otsisin ka sõna *oma* ühildumisi, sest eeldasin, et suulises võru keeles kasutatakse ka eestikeelset pronoomenit. Siinkohal oli vasteid kokku 10, neist 6 ühildus, 1 ei ühildunud ning 3 ei esinenud täiendina.

3.3. Märgendatud jooned

Analüüsis olen lausenäidete juures kasutanud erinevaid märgendatud jooni, et näha, kas need mõjutavad *uma* ühildumist põhjaga. Märgendatud on järgmised jooned:

- 1) fraasi pikkus – see on määratud sõnades. Kuna ühildumise üheks ülesandeks on näidata moodustaja sisemisi seoseid, siis on hüpoteesiks, et pikkade fraaside puhul, mille ühe moodustajana mõistmine on keerulisem kui lühikeste fraaside puhul, esineb ühildumine järjekindlamalt;
- 2) põhisõna referendiks – määrasin kokku kuus erinevat referenti: objekt, loom, inimene, organisatsioon, abstraktne ning aine. Küsimuseks on, kas mõne referenditüübi puhul esineb ühildumist järjepidevamalt või vähem kui teiste tüüpide puhul;
- 3) kääne – kas mõnes käändes kaldub ühinemist esinema rohkem/vähem kui teistes käänetes;
- 4) arv – kas ühildumine esineb järjepidevamalt ainsuses või mitmuses;
- 5) murrak – murdekorpuse materjali puhul on määratud ka murrak, et näidata, kas mõnes murrakus kaldub ühildumist olema vähem kui teistes.

4. Käändeühildumine

Käändeühildumise analüüsis eristan ühildumist, ühildumatust ning osalist ühildumist. Ühildumise puhul on põhi ja täiend samas vormis, ühildumatuse puhul pole täiend samas käändes kui põhi ning osalise ühildumise puhul on täiend genitiivis, kuid põhisõna muus käändes.

4.1. Eesti murrete korpus

Eesti murrete korpusest kogutud andmete põhjal selgub, et 203 näitelausest esineb käändeühildumist 168 näitel (83%) ning 35 juhul *uma* oma põhjaga käändelt ei ühildu. Käändeühildumist leidub materjalis üheksa käände kohta. Ühildumatust leidub kokku 10 juhul (5%) ning osalist ühildumist 25 juhul (12%). Tabelis 3 on välja toodud need ainsuse ja mitmuse kümme käänat, mille kohta korpuses materjali leidub.

Tabel 3. Ühilduvad, mitteühilduvad ja osaliselt ühilduvad käanded ainsuses ja mitmuses

	Ainsus			Mitmus			KOKKU
	Ühidub	Ei ühildu	Osaline	Ühildub	Ei ühildu	Osaline	
Nominatiiv	31 (67%)	1 (2%)	–	14 (31%)	–	–	46
Genitiiv	63 (95%)	2 (3%)	–	1 (1%)	–	–	66
Partitiiv	19 (79%)	2 (8%)	–	3 (13%)	–	–	24
Illatiiv	8 (80%)	2 (20%)	–	–	–	–	10
Inessiiv	14 (100%)	–	–	–	–	–	14
Elatiiv	6 (86%)	1 (14%)	–	–	–	–	7
Allatiiv	6 (86%)	1 (14%)	–	–	–	–	7
Adessiiv	1 (100%)	–	–	–	–	–	1
Ablatiiv	2 (67%)	1 (33%)	–	–	–	–	3
Komitatiiv	–	–	19 (76%)	–	–	6 (24%)	25
KOKKU	150 (74%)	10 (5%)	19 (9%)	18 (9%)	–	6 (3%)	203

Kõige rohkem on näiteid genitiivis 63 näitega (näited 1–2).

- (1) ess kuulõq (...) jaa aga (.) sõss (.) ku ta uma (.) emä `mat't'e = s `Põlva surnu+aijal (...) no sõss (Põlva murrak)
- (2) nu umal uma (.) ma = i = tiijä uma lehmä pul'l' ol'l'i (...) (Põhja-Seto murrak)

Seejärel nominatiivis 31 näidet (näited 3–4).

- (3) lasse = nne nii+muudu viirt = pitte edesi (.) egal+üttel uma jago nij = et parass käe = täüs sai (...) (Põlva murrak)
- (4) õõ sõss no ole = ess mänest `haiglat egal+üttel ol'l uma kodo = ja (.) jaa = et ee ku naba (Põlva murrak)

Et ainsuse nominatiivis ja genitiivis esineb *uma* muutumatul kujul, siis ei ole võimalik nende käänete puhul põhjaga ühildumist ühemõtteliselt analüüsida (tabelis 3 olen siiski need ühilduvateks lugenud).

Partitiivis oli kokku 19 näidet (näited 5–6).

- (5) ka nu anna = ma teelee `andõst = õt ti umma pattu tun'n'is't'idõ ülest = õt (...) siss ti nuq = (Põhja-Seto murrak)
- (6) myn'i = i tunnõ umma hellü (...) kass lätt kilõhhõhõ vai lätt torõhhõhõ (...) jahh (Lõuna-Seto murrak)

Sise- ja väliskohakäänetes on vaid mõned üksikud lausenäited. Näites 7 on näha illatiivi ühildumine.

- (7) `süümä (...) an'd' ummast taldregust süvväq = jaq (...) võt't' umma `sängü `hindä manu magama = kaq (...) nak'k' siss tuu (Põhja-Seto murrak)

Inessiivis on kokku 14 lauset (näide 8), kus on võru keeles esindatud nii *n*-lõpp kui ka *h*-lõpp.

- (8) eij = olõ ma uman elun konagi kasuttanu (.) (Hargla murrak)

Elatiivis (näide 9) ja allatiivis (näide 10) on korpuses esindatud kuus näidet.

- (9) (...) nu = inämp nu = ma tiijä midägi näet umast elost (...) (Põhja-Seto murrak)
- (10) es' röögiq (...) aga õõ m- mak = ka `tahtse umale latsele = et mull ka nakkass
`ikma (.) taa õõ (Põlva murrak)

Adessiivis on vaid üks lause (näide 11) ning ablatiivis kaks lauset (näide 12).

- (11) tu = ol'l' täll siss nigu esäl yks (.) täll umal esäl yks tettuss (...) (Vastseliina murrak)
- (12) ja üt's' (.) üt's' lah'k' umalt puult tõnõ lah'k' umalt puult = ja (...) ja = nii (...) nii sai (Hargla murrak)

Osalist ühildumist esineb üksnes komitatiivis, ainsuses (näide 13) 19 korral ning mitmuses (näide 14) 6 korral.

- (13) (.) või villa+vakkahh maga = ja (.) paaba ka eläss uma pojaga `täämbadsene pääväne (...) (Põhja-Seto murrak)
- (14) ja jäi mu sysar üt's'indäq (.) kattõ latsõgaq (...) lät's' um'm'i lastõga (--) (...) (Ida-Seto murrak)

Ühildumatust esineb ainsuses kokku 10 näitel. Näiteks (näide 15) elatiivis või ablatiivis (näide 16), kus põhi käändub, kuid täiend mitte.

- (15) (---) (...) uma kottost yks lät's'i abi+`ello = ja (...) esä `kuul'i `varra (Põhja-Seto murrak)
- (16) `vakka `otrõ (...) kat's `vakka nissu (...) ja = siss uma aiija+maalt kahh (.) `an't't'i (.) säääl ol'l'i'q = ka (Hargla murrak)

Eesti murrete korpus esines enim kaheksõnalisi fraase, mida oli kokku 196. Kolmesõnalisi fraase (näide 17) oli vaid seitse. Kuigi kolmesõnalisi fraase esineb materjalis väga vähe ja seega kaugeleulatuvaid järeldusi teha ei saa, on siiski oluline, et kõikides kolmesõnalistes fraasides *uma* ühildub põhjaga. See võib kinnitada hüpoteesi, et pikemates fraasides, kus on oluline näidata moodustajasisest seotust, esineb ühildumine kindlamalt. Ometigi tuleks sellele kinnitust otsida mahukama materjali põhjal.

(17) säält myni kümme `tökkü = vai = ni inemise kõigil uma suurõ puu+lus'ikka käen
= ja kyik' säält siss egä+üt's' (...) (Hargla murrak)

Järgnevalt (tabel 4) on välja toodud kahe- ja kolmesõnaliste fraaside hulk ühildumises, ühildumatuses ja osalises ühildumises. On näha, et kolmesõnalistes fraasides esineb ainult ühildumist. Kahesõnalistes fraasides toimub peamiselt ühildumine, ühildumatust esineb 10 korral ning osalist ühildumist 25 korral.

Tabel 4. **Kahe- ja kolmesõnaliste fraaside hulk**

	Ühildumine	Ühildumatus	Osaline ühildumine
Kahesõnalised	161 (82%)	10 (5%)	25 (13%)
Kolmesõnalised	7 (100%)	–	–

Eesti murrete korpusel olid põhisõna referendid abstraktne, aine, inimene, loom, objekt ja organisatsioon. Järgnevalt (tabel 5) on näha, millised referendid olid käändeühildumises rohkem esindatud ning millised vähem.

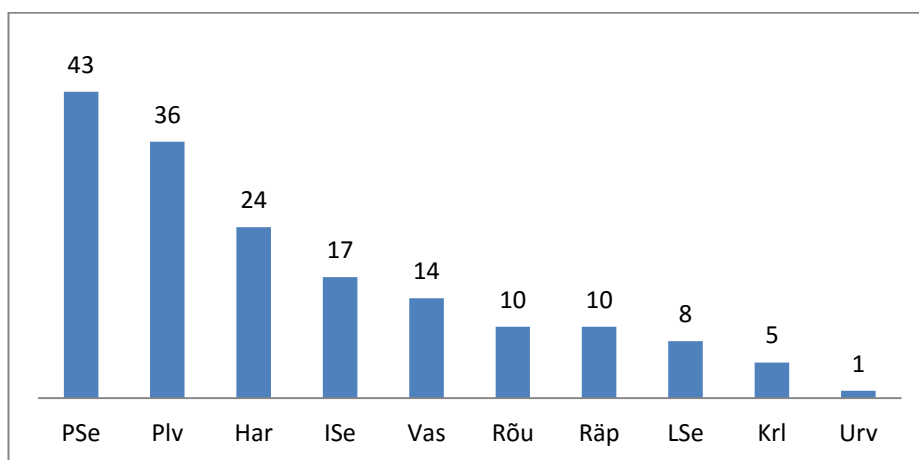
Tabel 5. **Põhisõna referentide esinemine.**

	Ühildumine	Ühildumatus	Osaline ühildumine	KOKKU
Abstraktne	65 (87%)	3 (4%)	7 (9%)	75
Objekt	60 (86%)	4 (6%)	6 (8%)	70
Inimene	35 (76%)	2 (4%)	9 (20%)	46
Loom	4 (67%)	1 (16,5%)	1 (16,5%)	6
Aine	2 (67%)	–	1 (33%)	3
Organisatsioon	2 (67%)	–	1 (33%)	3
KOKKU	168 (83%)	10 (5%)	25 (12%)	203

Tabelist 5 on näha, et *uma* kaldub mõnel määral rohkem ühilduma abstraktsele referendile viitava sõnaga kui näiteks objektile viitavaga. Ka inimesele viitavate näidete osakaal on ühildumisel suurem.

Osalise ühildumise näidete seas oli enim esindatud inimesele (9 näidet) viitavat referenti, sellele järgnes abstraktne (7 näidet) ja objekt (6 näidet). Üks näide esines nii loomale, ainele kui ka organisatsioonile viitavate põhisõna referentide seas. Ühildumatuse näited puudusid ainel ja organisatsioonil (samas ei tohi jätta tähele panemata, et neile referentitüüpidele viitavaid sõnu oli materjalis väga vähe), kuid teistes põhisõna referentide puhul olid esindatud mõned näited.

Eesti murrete korpuse materjali lausete hulka kuulusid ka vastavate lausete päritolu – murre, murrak ning küla. Korpuses on andmed Võru ja seto murretes. Kokku oli võru murdes 120 ning seto murdes 83 näidet. Murrakutest oli esindatud järgnevad: Hargla (Har); Ida-Seto (ISe); Karula (Krl); Lõuna-Seto (LSe); Põlva (Plv); Põhja-Seto (PSe); Rõuge (Rõu); Räpina (Räp); Urvaste (Urv) ja Vastseliina (Vas). Kanepi murraku kohta näited puudusid. Joonisel 1 on toodud välja nimetatud murrakute esinemissagedus *uma* ühildumisel.

Joonis 1. Murrakute esinemine.

Kõige enam on näiteid (joonis 1) Põhja-Seto, Põlva ja Hargla murrakutes ning kõige vähem Lõuna-Seto, Karula ning Urvaste murrakutes. Viimases esines vaid üks näitelause.

Murrakute juures esineb 10 ühildumatuse näidet: Põhja-Setos 2 näidet, Põlvas 1 näide, Harglas 6 näidet ning Karulas 1 näide. Osalisest ühildumist leidub näiteid kokku 25:

kõige rohkem Põhja-Setos 11 näitega, Põlvas 4 näitega, Hargla ja Ida-Setos 2 näidet ning Vastseliinas ja Rõuge 3 näidet.

Märgendatud tunnuste põhjal on näha, et enamasti *uma* ühildub oma põhjaga. Ühildumatust esines ainult ainsuslike puhul, osalist ühildumist ainult komitatiivi puhul. Fraasi pikkuse puhul oli näha, et ühildumatust esines vaid kahesõnaliste fraaside puhul. Põhisõna referentide hulgas kaldus *uma*-ga ühilduma rohkem abstraktsele entiteedile viitavate näidetega 87%-l, ka objektile viitava entiteediga oli ühildumine valdav (86%). Ühildumatust oli rohkem objektile viitavatel näidetel ning osalist ühildumist leidis rohkem inimesele viitavatel näidetel.

Ühildumatust oli rohkem Hargla murrakus ning mõned näited ka Põhja-Seto, Põlva ja Karula murrakutes. Murrakutest tõuseb esile Hargla, kus ei ühildunud põhjaga lausa 60% *uma*-täienditest. Eriti huvitav on see seetõttu, et just Hargla murrakut on peetud vanapäraseks (vt lk 9) ning seega võiks arvata, et seal esineb ühildumist enam kui teistes murrakutes.

4.2. Võru ja seto kirjakeele korpus

Antud korpusest on analüüsimaterjalis kokku 354 fraasi, millest 247 juhul (70%) esineb käändeühildumist. Ühildumatust esineb 11 juhul (3%) ning osalist ühildumist 96 (27%) juhul (25%). Järgmisest tabelist (tabel 6) on näha need käanded ainsuses ja mitmuses, kus materjalis esineb Võru pronoomeni *uma* ühildumist, ühildumatust ning osalist ühildumist põhjaga.

Tabel 6. Ühilduvad, mitteühilduvad ning osaliselt ühilduvad käänded ainsuses ja mitmuses

	Ainsus			Mitus			KOKKU
	Ühildub	Ei ühildu	Osaline	Ühildub	Ei ühildu	Osaline	
Nominatiiv	20 (50%)	–	–	20 (50%)	–	–	40
Genitiiv	21 (50%)	1 (2%)	–	20 (48%)	–	–	42
Partitiiv	17 (40%)	6 (14%)	–	20 (46%)	–	–	43
Illatiiv	1 (50%)	1 (50%)	–	–	–	–	2
Inessiiv	20 (74%)	1 (4%)	–	6 (22%)	–	–	27
Elatiiv	21 (62%)	1 (3%)	–	12 (35%)	–	–	34
Allatiiv	20 (80%)	–	–	5 (20%)	–	–	25
Adessiiv	20 (87%)	–	–	3 (13%)	–	–	23
Ablatiiv	14 (100%)	–	–	–	–	–	14
Translatiiv	5 (62%)	1 (13%)	–	2 (25%)	–	–	8
Terminatiiv	–	–	6 (100%)	–	–	–	6
Komitatiiv	–	–	50 (56%)	–	–	40 (44%)	90
KOKKU	159 (45%)	11 (3%)	56 (16%)	88 (25%)	–	40 (11%)	354

Sise- ja väliskoha käänetest leidis palju näitelauseid. Vähemuses oli aga illatiiv, kus oli vaid üks näide. Kirjakeele korpus on esindatud ka translatiivi käändeühildumine, kus oli lauseid koguni seitse. Märkimist väärib ainsuse illatiivi (näide 18) üks käändeühildumise juhtum.

- (18) Tuust om pall'o api, ku umavalitsõja näütäse vällä, et nä tahtva nuuri inemiisi
umma kodokanti tagasi saia.

Ka inessiivi (näide 19) mitmusest olevad näited on esindatud.

- (19) Parhilla saa kah, a *ummih piireh* ja mitte õkvalt.

Allatiivi mitmuse näiteid oli kokku viis (näide 20).

- (20) Kähri Liina: ummilõ sugulaisilõ oll' Hurda Jakob lihtsä maamiis!

Adessiivi mitmusest (näide 21) oli samuti vähe lauseid – kolm näidet.

- (21) Plaat om Võromaa muusigainemiisi visiitkaart – mõtõldu noilõ, kinkal vaia ülekaehust umakeelitsest muusigast ja tahtva seod ummil tegemiisil pruuki.

Nii translatiivi ainususe (näide 22) kui ka mitmuse (näide 23) näited olid väga silmapaistvad. Kokku seitse lauset.

- (22) «No visla olli umas tarbõs, a paar'sada sitigäpuhma istuti ma külh müüгимõттõga.

- (23) Perimüsmuusiga Aida mano luudu August Pulsti opistu ots ummis tegemiisis pille

Osalist ühildumist⁵ leidub terminatiivis (näide 24) ja komitatiivis (näide 25) 96 – ainsuses 56 ning mitmuses (näide 26) 40 näidet.

- (24) Suurõ Uma Pidoni, kon lava pääl ligi kats ja puul tuhat inemist üles astusõ, ei olõ inämb kattõ nädäli

- (25) Olõmi miki uma pidoga nigu moonaka, ku läämi mõisaherrä maiõ pääle.

- (26) Kas sis ummi kirätükkega vai muidu.

Ühidumatust esines 11 korral üksnes ainsuse kuues käändes. Kõige enam aga partitiivis, mis vormistatakse vaid geminatsiooniga. Genitiivis, illatiivis, inessiivis (näide 27), elatiivis (näide 28) – kõigis oli olemas üks näide.

- (27) A egä kõrd julgu õi kiäki võõra inemisega kõrraga uma keelen kõnõlda.

- (28) Koori- vai ansamblijuhtõl tulõ uma laulupidosoovist teedä anda kirjapandmislehe täütmise ja är saatmisõga.

---

⁵ Kuna põhisõna komitatiivi ja terminatiivi puhul on täiend *uma* samakujuline kui nominatiivis ja genitiivis, siis eesti keelest lähtuvalt on neid peetud osaliselt ühilduvateks.

Võru ja seto kirjakeele korpuse põhisõna referentide hulgas markeerisin viis referenti: abstraktne, inimene, loom, objekt ja organisatsioon. Tabelist 7 näeb, milliseid eelnevalt nimetatud põhisõna referentidest esineb käändeühildumises, ühildumatuses ja osalises ühildumises kõige rohkem ning milliseid kõige vähem.

Tabel 7. **Põhisõna referentide esinemine käändeühildumises.**

	Ühildumine	Ühildumatus	Osaline ühildumine	KOKKU
Abstraktne	152 (75%)	9 (4%)	42 (21%)	203
Objekt	34 (54%)	1 (2%)	28 (44%)	63
Inimene	51 (70%)	–	22 (30%)	73
Loom	4 (80%)	–	1 (20%)	5
Organisatsioon	6 (60%)	1 (10%)	3 (30%)	10
KOKKU	247 (70%)	11 (3%)	96 (27%)	354

Käändeühildumise 247 näitest 152 näidet (abstraktsus) oli põhisõna referentidest selgelt ülekaalus. Sellele järgnes 51 näitega inimesega seotud põhisõna ning 34 näitega objekti referenti. Kõige vähem oli esindatud organisatsiooni (6 näidet) ning looma (4 näidet).

Ühildumatust esines üksnes kolme tüüpi põhisõna referendiga: abstraktne 9 näitega, objekt 1 näitega ning organisatsioon 1 näitega – kokku 11 näidet. Osalist ühildumist esines kõigis põhisõna referentides nagu ühildumistki. Kõige rohkem oli abstraktsusele viitavat referenti (44%), seejärel objektile viitavat (29%) ning 23% oli inimesele viitava referendi kohta. Loomale oli 1% ning organisatsioonile 3%.

Markeeritud fraaside hulgas esines kahe-, kolme- ja neljasõnalisi fraase. Tabelis 8 on välja toodud ühildumise, ühildumatuse ning osalise ühildumise fraaside esinemine.

Tabel 8. Kahe-, kolme- ja neljasõnaliste fraaside hulk

	Ühildumine	Ühildumatus	Osaline ühildumine
Kahesõnalised	238 (71%)	11 (3%)	86 (26%)
Kolmesõnalised	7 (50%)	–	7 (50%)
Neljasõnalised	2 (40%)	–	3 (60%)

Tabelist 8 on näha, et kahesõnalisi fraase ühildub kokku 238, kolmesõnalisi 7 (näide 29); neljasõnalisi fraase on kaks (näited 30–31). Ühildumatust esineb ainult kahesõnalistes fraasides, mis omakorda kinnitab seda, et pikemates fraasides esineb ühildumist järjepidevamalt. Osalist ühildumist kahesõnalistes fraasides on koguni 86 korral, kolmesõnalistes 7 ning neljasõnalistes 3 korral.

- (29) Selgalli Marion kuts inemiisi ummist vannust piltest ja pillest teedä andma:
- (30) Ökokogukondõ ütisüsen omma kokku saanu inemise, kiä ei läpe uuta, nikani ku läänelik elulaad uma vastutusõst vaba suhtumisõ ja laristamisõga periselt sainani jõud, nõna vasta saina är lüü, põlvildõ satas ja aoluu lainidõga minemä uhetas.
- (31) Pill om tegeligult joba puul aastakka timä käen olnu: Tartese Heino om lubanu umal vallaliidsi kässiga opilasõl taaga mängi niipall'o, ku nuurmiis õnnõ taht.

Nagu murdekorpuse materjalis, nii esines ka võru ja seto kirjakeele korpuse materjalis ühildumatust ainult ainsuses. Osaline ühildumine oli komitatiivis ja terminatiivis.

Huvitav on see, et traditsioonilises keeles oli ka partitiiv just see kääne, kus esines ühildumatust veidi enam kui mujal. Antud korpusest tuleb aga välja, et partitiiv on just see kääne, kust ühildumine kaduma hakkab. Et partitiivi moodustatakse võru keeles vaid geminatsiooniga ja eesti ühiskeeles on see samakujuline kui nominatiivi- ja genitiivivorm, siis on küsimuseks, kas kaduma hakkab ühildumine või on eesti ühiskeeles mõjul hakatud partitiivivormi moodustama ilma geminatsioonita.

Põhisõna referentide hulgas ühildus kõige rohkem loomale viitavate näidete puhul 80%, sellele järgnes abstraktne 75%-ga. Ühildumatust oli ainult kolme põhisõna referenditüübi puhul. Fraaside pikkuses oli enamasti kahesõnalised näiteid (238 näidet).

Kuigi ühildumatuse näidete seas oli vaid kahesõnalisi fraase, oli osalist ühildumist nii kahe-, kolme-, ja neljasõnalistes fraasides.

4.3. Võro ja seto suulise keele korpus

Võro ja seto suulise keele korpus on materjal uuest, kuid toimetamata keelest. Sellest korpusel on vähim materjali, nii et lõplikke järeldusi selle materjali põhjal teha ei saa, küll aga on näha tendentsid. Korpusel leitud 33 fraasist, kus *uma* on täiendiks, 23 korral esines käändeühildumine (70%), ühildumatust oli 5 (15%) ning osalist ühildumist samuti 5 korral (15%). Järgnevas tabelis (tabel 9) on välja toodud käänded, kus esines ühildumist, ühildumatust ning osalist ühildumist.

Tabel 9. Ühildumine, ühildumatus ning osaline ühildumine ainsuses ja mitmuses

	Ainsus			Mitus			KOKKU
	Ühildub	Ei ühildu	Osaline	Ühildub	Ei ühildu	Osaline	
Nominatiiv	1 (20%)	–	–	4 (80%)	–	–	5
Genitiiv	11 (92%)	–	–	1 (8%)	–	–	12
Partitiiv	2 (50%)	1 (25%)	–	1 (25%)	–	–	4
Elatiiv	1 (100%)	–	–	–	–	–	1
Allatiiv	1 (25%)	1 (25%)	–	–	2 (50%)	–	4
Adessiiv	1 (50%)	1 (50%)	–	–	–	–	2
Komitatiiv	–	–	4 (80%)	–	–	1 (20%)	5
KOKKU	17 (52%)	3 (9%)	4 (12%)	6 (18%)	2 (6%)	1 (3%)	33

Tabelist 9 näeb, et ühildumatust leidub ainult kolmes käändes: partitiivis (1 näide), allatiivis (3 näidet) ning adessiivis 1 näide. Teistest käänetest ühildumatust pole korpusel esindatud. Osalises ühildumises on jällegi esindatud üksnes komitatiivi kääne 5 näitega.

Võro ja seto suulise keele korpusel sai määratleda üksnes kolme põhisõna referendi liiki: abstraktne, inimene ja objekt. Tabelis 10 on toodud põhisõna referentide sagedus.

Tabel 10. Põhisõna referentide sagedus.

	Ühildumine	Ühildumatus	Osaline ühildumine	KOKKU
Abstraktne	10 (83%)	1 (8,5%)	1 (8,5%)	12
Objekt	7 (70%)	2 (20%)	1 (10%)	10
Inimene	6 (55%)	2 (18%)	3 (27%)	11
KOKKU	23 (70%)	5 (15%)	5 (15%)	33

Abstraktsele referendile viitava põhisõnaga (näited 32) esines käändeühildumist 10 näites.

(32) niikui*nii *ummi `asju peräst \*`puuti *lää sis

Põhisõna referendile viitava inimese (näide 33) näiteid oli vaid 6.

(33) noh (.) papakõnõ tull' *kodo, (...) umalõ *imäle *kõnõli

Ning viimasele, objektile (näited 34–35), viitab põhisõna 7 lauses.

(34) no=mm=*ma `kaoti jo ka \*sügüse \*mitu \*`kõrda *`kaoti är uma *telefoni aga no
ma=ks *`kaoti ma=s \*unõhta \*`maahha vaid mul ta *`tsilkugi *karmanist *ärq
`lihtsalt.

(35) O: aga sis võtit *uma t- käsitiüü üteh vai teit säääl võõr'a- *`võõralõ.

Ülejäänud 10 näidet selles korpus esinevad ühildumatuse ning osalise ühildumise näidete alla. Näiteks on ühildumatust abstraktsele entiteedile viitava põhisõnaga ühes näites, inimesele viitava põhisõnaga kahes ning objektile viitavaga samuti kahe fraasis. Osalisel ühildumisel on abstraktsusele viitavaid fraase üks, inimesele kolm ning objektile üks.

Võro ja seto suulises keele korpus esinesid üksnes kahesõnalised fraasid, seega fraasi pikkuse mõju täiendi ühildumisele selle korpus materjali põhjal vaadata ei saa..

Võro ja seto suulise keele korpus andmete põhjal saab öelda, et käändeühildumise esinemine on valdav. Ühildumatust leidub materjalis üksnes kolmes käändes: partitiivis,

allatiivis ja adessiivis. Osalist ühildumist leidub vaid komitatiivis. Põhisõna referentide seas ühildub oma põhisõnaga enim akstraktele entiteedile viitava sõna täiend (10 näidet 23st). Ühildumatust esines enim inimesele ja objektile viitavate referentide puhul, osalist ühildumist samuti inimesele viitavate referentide puhul.

Kuna selles korpusel tuli vasteid ka eestikeelsele pronoomenile (*oma*), siin toon siinkohal need näited välja. Võro ja seto suulise keele korpusel leidub ka ühildumisi (kokku 6 näidet) ja ühildumatust (üks näide) pronoomeniga *oma*. Kokku oli näiteid neljas käändes: ainsuse adessiivis (näide 36) 1 näide, ainsuse genitiivis 3 näidet, ainsuse ja mitmuse nominatiivis 1 näide. Ühildumatust esines ainsuse inessiivis (näide 37). Põhisõna referentidest oli esindatud abstraktne ja objekt. Ühildumatust esines abstraktsele entiteedile viitava põhisõna puhul. Fraasi pikkuse näitetes oli ainult kahesõnalised fraasid.

(36) I: [ee=õõ]=õõ=m *`tütte tütärdõga=õõ (.) ma \*omal aal \*`oppa=as är `neile
*`eesti \*kiilt. ((vinneperäline I)) (...) õõ=õõ siss a:ga \*`tütrega `vahtõbäl *noh
ku=h *sala`juttu tahami kõnõlda vai niimodi *noh

(37) L: {-} leib oma *ahon=ja

4.4. Käändeühildumise kokkuvõte

Nii eesti murrete korpusel, võru ja seto kirjakeele korpusel kui ka võro ja seto suulise keele korpusel pronoomen *uma* enamasti ühildub põhjaga. Traditsioonilises keeles on ühildumist rohkem kui uuemas keeles. Eesti murrete korpusel tuli välja, et ühildumist leidub 100%-liselt inessiivis ja adessiivis, kuna ühildumatust ega osalist ühildumist ei leidunud. Ka võru ja seto kirjakeele korpusel on *uma* ühildumine põhjaga, kuid seda esineb mõnevõrra vähem kui eesti murrete korpusel. Kõige vähem oli ühildumist uuemas toimetamata keeles (võro ja seto suulise keele korpusel). Osalist ühildumist leidis kõikide korpusete komitatiivis. Lisaks terminatiivis võru ja seto kirjakeele korpusel.

Ühildumatust esines vaid kahesõnalistes fraasides. Kolme- ja neljasõnalistes, mida oli küll materjali hulgas väga vähe, ühildumatust ei esinenud. Toimetamata keeles esines

üksnes kahesõnalised fraasid. Ka osalises ühildumises leidub kahe-, kolme- ja neljasõnalisi näiteid. Kolmesõnalised fraasid olid esindatud vaid võru ja seto kirjakeele korpuses, samuti neljasõnalised fraasid. Seega on näha tendents, et pikemates fraasides on käändeühildumine järjepidevam kui lühemates fraasides.

Materjalist ei tulnud esile põhisõna referentide mõju *uma* ühildumisele oma põhjaga.

5. Arvuühildumine

Arvuühildumise analüüsis eristan ühildumist ning ühildumatust. Võru keele arvukategooria jaguneb ainsuseks ja mitmuseks. Ühildumise puhul on pronoomen *uma* ainsuses ainsusliku põhja ja mitmuses mitmusliku põhja korral. Ühildumatuse puhul ei ole pronoomen *uma* põhisõnaga samas arvus.

5.1. Eesti murrete korpus

Arvuühildumise jaotus ning vastavalt sellele ühildumise ning ühildumatuse osakaal on toodud välja tabelis 11.

Tabel 11. Arvuühildumine murde korpus

	Ühildumine	Ühildumatus	KOKKU
Ainsus	178 (100%)	–	178
Mitmus	19 (76%)	6 (24%)	25
KOKKU	197 (97%)	6 (3%)	203

Tabelist 11 on näha, et enamasti *uma* ühildub põhjaga, ainsuses (näide 38) alati, mitmuses (näide 39) 19 lauses 25st. Arvukategoorias ühildumatust esineb analüüsitud materjalis ainult mitmuses (näide 40) kuue näitega.

- (38) `vakka `otrõ (...) kat's `vakka nissu (...) ja = siss uma (...) aija+maalt kahh (.)
`an't't'i (.) säääl ol'l'i'q = ka (Hargla murrak)
- (39) ka `üt'l'i' niij = õt näe näe olõss maq um'm'i `sil'm'iga (---) (...) (mille = s-) (...)
mille (Ida-Seto murrak)
- (40) ka kõikkõ (.) suvi+`tõugu `vil'l'ä `pandma = ja (...) `antti uma (.) tükküq = `kätte
(...) (Hargla murrak)

Tabelis 12 on välja toodud põhisõna referentide esinemine arvuühildumises ning ühildumatuses.

Tabel 12. Arvuühildumine põhisõna referentides

	Ainsus		Mitmus		KOKKU
	Ühildumine	Ühildumatus	Ühildumine	Ühildumatus	
Abstraktne	70 (93%)	–	3 (4%)	2 (3%)	75
Objekt	62 (88%)	–	4 (6%)	4 (6%)	70
Inimene	36 (78%)	–	10 (22%)	–	46
Loom	4 (67%)	–	2 (33%)	–	6
Aine	3 (100%)	–	–	–	3
Organisatsioon	3 (100%)	–	–	–	3
KOKKU	178 (88%)	–	19 (6%)	6 (3%)	203

Tabelist 12 on näha, et arvuühildumist esines kõikide põhisõna referenditüüpide puhul. Ühildumatust ainsuses ei esinenud, kuid mitmuses oli ühildumatust kahe näitega abstraktsele entiteedile (näide 41) viitava referendi korral ning nelja näitega objektile viitava referendi korral.

- (41) ol'l' lännüq = sinnaq ja (.) nohh Suri tennü yks uma as'aaq ärä = ja üttelnü = et (.)
et latsõkkõnõ (Hargla murrak)

Kõikide ühildumatuse näidetega esines korpus üksnes kahesõnalisi fraase.

Murretest esineb arvuühildumatust vaid võru murde puhul, seto murdes on materjali vaid ühildumise kohta. Ühildumatust esineb võru murdes kuue näitega, neist neljal näitel on tegemist Vastseliina murrakuga ja kahel näitel Hargla murrakuga.

Eesti murrete korpus esineb arvuühildumist mitmuslike põhisõnade korral. Põhisõna referentidest toimus arvuühildumine kõikides märgendatud referentides. Ühildumatust oli abstraktsele ja objektile viitava põhisõna referendi puhul.

5.2. Võru ja seto kirjakeele korpus

Võru ja seto kirjakeele korpus kui kõige mahukamate andmetega korpus on nii ainsuses (näide 42) kui ka mitmuses (näide 43) esindatud üksnes arvuühildumine. Seega

on võro ja seto kirjakeele korpuses arvuühildumine absoluutne. Tabelis 13 toon välja eelnimetatud andmed ning nende esinemissageduse.

Tabel 13. Arvuühildumine kirjakeele korpuses

	Ühildumine	Ühildumatus	KOKKU
Ainsus	226	–	226
Mitmus	128	–	127
KOKKU	354	–	354

(42) A egä kõrd julgu õi kiäki võõra inemisega kõrraga uma keelen kõnõlda.

(43) Räpinäl kõnõldi ummist asjust

5.3. Võro ja seto suulise keele korpus

Võro ja seto suulise keele korpuse vähese, kuid informatiivse materjali puhul on arvuühildumist esindatud nii ainsuses kui ka mitmuses. Järgnevalt (tabel 14) on välja toodud võro ja seto suulise keele korpuse arvuühildumise osakaal.

Tabel 14. Arvuühildumine ainsuses ja mitmuses

	Ühildumine	Ühildumatus	KOKKU
Ainsus	23 (77%)	1 (23%)	24
Mitmus	9 (100%)	–	9
KOKKU	32 (97%)	1 (3%)	33

Tabelist 14 näeb, et võro ja seto suulise keele korpuse materjalis on esindatud nii ainsuse ja mitmuse ühildumine, kuid ühildumatus esineb vaid ühes näites.

Arvuühildumist ainsuses oli 23 korral (näide 44), mitmuses (näide 45) 9 korral. Ühildumatust ainsuses esineb üksnes ühel korral (näide 46).

(44) *Aili kas=sa *panõsiq *mu: (.) *telefonile *uma *`numbri` *`sisse.

(45) niikui*nii *ummi `asju peräst \*`puuti *lää sis

(46) ku tä *üt'sindä *`kuuma *jääs uma *jalulõ ei *saaq

Põhisõna referentidest ainuke ühildumatuse näide oli viidatud objektile.

Oma näidete põhjal esineb arvuühildumist kõigis seitsmes näites. Ainsuses ühilduvad arvuga kuus näidet ning mitmuses üks näide. Ühildumatuse näited puuduvad.

Alati, kui *uma* ei ühildunud oma põhjaga arvus, ei ühildunud see ka käändes. Vastupidiselt aga öelda ei saa – oli juhte, kus käändeühildumist ei esinenud, küll aga esines arvuühildumine. Seega võib öelda, et võru keeles on arvuühildumine absoluutsem kui käändeühildumine.

Kokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös vaadeldi Võru pronoomeni *uma* ühildumist põhjaga. Töö eesmärgiks oli analüüsida täiendina esineva võru pronoomeni *uma* ühildumist põhjaga ning võrrelda *uma* kasutust ja ühildumist traditsioonilises ja tänapäevases võru keeles. Uuriti, kas *uma* ühildumine põhjaga on järjepidev ning kas tänapäevases keeles võib võrreldes traditsioonilise keelega näha muutusi. Uurimismaterjali koguti kolmest korpusest: eesti murrete korpus, võru ja seto kirjakeele korpus (Uma Lehe tekstid) ning võro ja seto suulise keele korpus.

Korpustest kogutud materjali põhjal võib välja tuua, et võru pronoomen *uma* ühildub põhisõnaga pea kõikides käänetes. Korpustes esines ühildumisi rohkem kui ühildumatusi. Kõigis kolmes korpuses esines ühildumisi 74% (438 näidet), ühildumatust 5% (26 näidet) ning osalist ühildumist 21% (126 näidet), millest viimases olid näited komitatiivist ning terminatiivist.

Kuigi *uma* ühildumine on valdav kõikides vaadeldud allkeeltes, võib siiski märgata tendentsi käändeühildumise vähenemisele. Kui traditsioonilise keele materjalis pronoomen *uma* ei ühildunud vaid 5% juhtudest (ühildumatuse poolest tõusis esile Hargla murrak), siis tänapäevases võru ja seto suulise keele materjalis ei esinenud ühildumist 15% juhtudest. Arvatavasti on muutus tingitud eesti ühiskeelee mõjust, kuna uuem generatsioon kasvab tingimustes, kus võru keele kasutus on jäänud tagaplaanile. Lisaks on uuemas toimetatud keeles (võru ja seto kirjakeele korpus) olnud ühildumisi rohkem kui uuemas toimetamata keeles (võro ja seto suulise keele korpus).

Tänapäevases suulises keeles on ühildumine kadunud peamiselt sise- ja väliskohakäänetes ning seda eelkõige ainsuses. Lisaks kaldub ühildumine taanduma ka partitiivis, kus võib siiski olla küsimus ka mitte niivõrd ühildumatuses, kuivõrd eestimõjulise partitiivi moodustamises (võru pronoomeni *uma* partitiiv moodustataks geminatsiooniga, kuid eesti *oma* partitiivivorm on samakujuline kui nominatiiv ja genitiiv).

Fraasi pikkus ei avalda käändeühildumisele otsest mõju. Näha on vaid tendents, et pikemates fraasides on käändeühildumine järjepidevam kui lühemates fraasides. See, millele referent viitas, ei avalda minu materjali põhjal mõju käändeühildumisele.

Arvuühildumine oli absoluutne võru ja seto kirjakeele korpuses. Vaid eesti murrete korpuses oli esindatud kuus ühildumatuse näidet ning võro ja seto suulise keele korpuses ainult üks näide. Seega on arvuühildumine absoluutsem kui käändeühildumine.

Kirjandus

Corbett, Greville G. 1999. Agreement. – Concise Encyclopedia of Grammatical Categories. Ed. by Keith Brown, Jim Miller, R. E. Asher. Amsterdam, Lausanne, New York, Oxford, Shannon, Singapore, Tokyo: Elsevier, 12–18.

Corbett, Greville G. 2006. Agreement. Cambridge: Cambridge University Press.

EKG II = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare, Tiiu Erelt, Ülle Viks. Eesti keele grammatika. 2. Süntaks. 1993. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, Keele ja Kirjanduse Instituut.

Erelt, Mati 1999. Agreement in Estonian. – Estonian: Typological studies III. Ed. by M. Erelt. Publications of the department of Estonian of the University of Tartu II. Tartu: Tartu Ülikool, 7–46.

Erelt, Mati 2000. Arvuühildumisest tänapäeva eesti kirjakeeles. – Keel ja Kirjandus 3, 180–189.

Iva, Sulev 2007. Võru kirjakeele sõnamuutmissüsteem. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Iva, Sulev 2014. Võru ja seto keelekorpus. – Õdagumeresoomõ keeleq kaartõ pääl. Läänemeresoome keeled kaartidel. Võro Instituudi toimõndusõq 28. Võru: Võro Instituut, 75–82.

Iva, Triin 2002. Eesti ühiskeelee mõjutused võru keeles. – Väikeisi kiili kokkoputmisõq. Väikeste keelte kontaktid. Võro Instituudi toimõndusõq 14. Võru: Võro Instituut, 84–92.

Karlsson, Fred 2002. Üldkeeleteadus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Kasak, Enn 1998. Võru murre ja võro keel. – Õdagumeresoomõ väikuq keeleq. Läänemeresoome väikesed keeled. Võro Instituudi toimõndusõq 4. Võru: Võro Instituut, 13–19.

Keem, Hella 1997. Võru keel. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, Võru Instituut.

Keem, Hella, Inge Käsi 2002. Võru murde tekstid. Eesti murded VI. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

Leepere, Kristi 2011. Atribuudi ühildumine põhisõnaga Hiiumaal. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.

Lindström, Liina 2015. Ülevaade Eesti murrete korpusest. Tartu; http://www.keel.ut.ee/sites/default/files/www_ut/emk_teejuht2015.pdf. Vaadatud 16.04.2016.

Mets, Mari 2004. Võru kõnekeel: *nud*-kesksõna varieerumine. – Keel ja Kirjandus 9, 657–669.

Nurkse, Rein 1937. Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keeles. Tartu: Akadeemiline Emakeele Selts.

Paljusalu, Karl, Tiit Hennoste, Ellen Niit, Peeter Päll, Jüri Viikberg 2009. Eesti murded ja kohanimed. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Tender, Tõnu 1996. Võru keelepruuk: keel või murre. – Akadeemia 4, 643–651.

Keelekorpus. Võro Instituudi kodulehekülg.; <http://wi.ee/et/tegemised/keelekorpus/>. Vaadatud 01.04.2016.

Agreement of Võro pronoun *uma* 'own' with the main noun.

Summary

In the present thesis paper, there was viewed the agreement of Võro pronoun *uma* 'own' with the main noun. The aim of the paper was to analyze the Võro pronoun *uma*, that is used as additive, and its agreement with the main noun and to compare the usage and agreement of *uma* in the traditional and contemporary Võro language. It was studied whether the agreement of *uma* with the main noun is consistent and whether one can see changes in the contemporary language use compared to the traditional language. The study material was gathered from three corpuses: Corpus of Estonian dialects, Corpus of Võro and Seto Written Language (Texts from Uma Leht) and Corpus of Võro and Seto Oral Language. There have been no previous studies about the agreement of Võro pronoun *uma/oma* with the main noun. There are also no earlier studies about the agreement of pronoun in Võro language in general. But there has been research about the agreement in Võro language more broadly (for example, the agreement of verb with subject or the agreement of adjective attribute with the main noun).

The research questions of the thesis were following: Is the agreement absolute both in number and case?; Are there any differences in agreement in the observable sub-languages?; Is there less agreement in the contemporary Võro language than in the traditional Võro language due to the strong influence of Estonian union language?; If there is less agreement, then in which position has it been retained and in which positions has it disappeared?

The thesis paper is divided into five chapters, which are divided into sub-chapters. The first chapter is the description of Võro language and Estonian's influence to it. Here were more closely introduced the Võro language, its special features and language groups. In the second chapter, it was written what is agreement, its main tasks and the agreement categories were also brought out. The third chapter is about the research material. There were named the used corpuses and it was written a little bit more about them. Also, the capacity of the corpuses' dataset was brought forth.

In the fourth chapter, the case agreement was analyzed. There was described the case agreement of Corpus of Estonian dialects, Corpus of Võro and Seto Written Language and Corpus of Võro and Seto Oral Language. In the fifth chapter, the agreement of number was analyzed. It was observed how many examples are there of agreement and disagreement.

Based on the material that was gathered from the corpuses, it can be pointed out that Võro pronoun *uma* agrees with the main noun in almost all cases. There were more agreements in the corpuses than disagreements. In all three corpuses, there was 74% of agreement (438 examples), 5% of disagreement (26 examples) and 21% of partial agreement (126 examples), where in the last one the examples were from comitative and terminative cases.

Although the agreement of *uma* is dominant in all observed sub-languages, there can be seen a tendency in the decrease of case agreement. When in the traditional language material the pronoun *uma* did not agree only in 5% of cases (Hargla dialect stood out for its disagreement), then in contemporary Võro and Seto oral language material there was no agreement in 15% of cases. Probably the change is caused by the influence of the united language as the newer generation is growing up in conditions where Võro language is not used as much. Additionally, in a newer edited language (the corpus of Võro and Seto written language) there has been more agreements compared to newer non-edited language (the corpus of Võro and Seto spoken language).

The length of the phrase does not have any direct influence on the agreement of case. There is only visible a tendency that the agreement of case is more consistent in longer phrases than in shorter phrases. What the referent referred to, does not have an influence on the agreement on case based on my material.

The agreement of number was absolute in the Corpus of Võro and Seto Written Language. There were only six examples of disagreement in the Corpus of Estonian dialects and there was one example in the Corpus of Võro and Seto Oral Language. Therefore, the agreement of number is more absolute than the agreement of case.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eleri Jorro (25.04.1994),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„VÕRU PRONOOMENI UMA ÜHILDUMINE PÕHJAGA“,

mille juhendaja on Helen Plado,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 26.05.2016